

השפעת מגפת הקורונה על הגירה ומהגרים בישראל רבקה רייכמן וקארין אמית

עם פרוץ מגפת הקורונה בתחילת שנת 2020 החלו מרבית מדינות העולם לנקוט צעדים שמטרתם לבלום את התפשטות הנגיף. אמצעים אלה כללו בין היתר סגירת גבולות, סגרים על האוכלוסייה ובידוד חברתי, והביאו לעצירה של הפעילות הכלכלית. הצעדים האלה השפיעו אמנם על כלל האוכלוסייה במדינות העולם, אבל הנפגעים העיקריים מהם היו קהילות מהגרי העבודה ומבקשי המקלט, שמדיניות זו רק החריפה את מצבם הפגיע ממילא. המגפה גם החריפה את הרטוריקה של שנאת זרים שתיארה את המהגרים כאיום על הביטחון הבריאותי האישי (Chamie, 2020; Meer et al, 2021).

התפרצות המגפה והשינויים שבאו בעקבותיה הם הזדמנות מצוינת לבחון איך תנאים חברתיים ויחסי כוח אשר נורמלו בפרקטיקות כלכליות, חברתיות ופוליטיות של הדרת מהגרים עוברים תהליכים של חיזוק או של שינוי בעת משבר (Zinn, 2021). מגפת הקורונה מאפשרת גם ללמוד על האופן שבו מהגרים מתמודדים עם משבר בריאות כזה באמצעות גיוס משאבים חברתיים וכלכליים (הון חברתי ופיננסי) ומעצבים אסטרטגיות חדשות של סולידריות חברתית. גיליון זה מנסה לשפוך אור על שני ההיבטים האלה. השפעת מגפת הקורונה על הגירה ומהגרים בישראל מהווה מקרה בוחן מעניין בגלל מדיניות ההגירה הרשמית והאתגרים הנטושים של המדינה, שמקיימת הבחנה ברורה בין מהגרים יהודים (עולים) ולא-יהודים (מהגרי עבודה ומבקשי מקלט). מדיניות זו מייצרת היררכיה בין מהגרים "רצויים", הראויים להיכלל בקולקטיב, ובין מהגרים "לא רצויים", שאינם ראויים לכך (Raijman et al., 2022). היררכיה זו באה לידי ביטוי מוקצן בתקופת משבר הקורונה.

התפרצות מגפת הקורונה הובילה לשינויים דרמטיים בשוק העבודה הישראלי. אזרחים רבים (ילידי ישראל ועולים) איבדו את מקור פרנסתם כשהוגדרו עובדים "לא חיוניים" או סבלו מירידה ניכרת בהיקף עבודתם, אבל כאזרחי המדינה הם היו זכאים לרשת הביטחון של המדינה (דמי אבטלה, מענקים וכו'). מצבם של מהגרי העבודה ומבקשי המקלט בתקופת הקורונה היה קשה יותר משום שהגישה שלהם לרשת הביטחון הזאת מוגבלת, ובשל כך הפערים שהתקיימו גם קודם לכן בינם ובין אזרחי ישראל רק הלכו והעמיקו. נוסף על כך, למבקשי המקלט יש ייצוג יתר במגזרים שנפגעו במובהק ממשבר הקורונה בגלל פיטורים המוניים, כמו עובדי מסעדות ומלונות, ושירותי ניקיון במשרדים ובבתים. מהגרים אלה אף נמצאים בסיכון בריאותי גבוה עקב חוסר ארון ברשויות הממשלתיות; נגישות מוגבלת למידע; צפיפות יתר במגורים שאינה מאפשרת שמירת הנחיות הריחוק החברתי; וכאמור זכויות מינימליות לשירותי בריאות. בהיעדר מענה ממשלתי לצורכי מהגרי העבודה ומבקשי המקלט בתקופת הקורונה, התארגנו רשויות מקומיות, ארגונים בחברה האזרחית וארגונים קהילתיים של מהגרי עבודה ומבקשי מקלט כדי למלא את החלל. המאמרים בגיליון מיוחד זה מאפשרים הצצה לאופן שבו השפיעה מגפת הקורונה על תנאי העבודה ועל חיי היומיום של מהגרי עבודה ומבקשי מקלט בישראל וכן להתגייסות קהילתית של המהגרים ושל החברה האזרחית כדי לתת מענה לצרכים המיוחדים שהתעוררו אצלם.

המאמר של קורלנדר וצימרמן **"מגורים הולמים" למהגרי עבודה בענף החקלאות והסיעוד**

לפני התפרצות מגפת הקורונה ואחריה בוחן באופן השוואתי את אסדרת תנאי המגורים של מהגרי העבודה לחקלאות ולסיעוד בישראל לפני התפרצות מגפת הקורונה ואחריה. בשנת 2020 נמצאו בישראל כמאה אלף מהגרי עבודה באשרה, מתוכם כ-56 אלף מהגרי עבודה לסיעוד וכ-22 אלף מהגרי עבודה לחקלאות. לעומת עובדים שלא הוגדרו חיוניים, הוגדרו העובדים הישראליים ומהגרי העבודה בענף

החקלאות והסיעוד חיוניים והמשיכו בעבודתם. התבוננות משווה בצעדי המדיניות שננקטו (אפריל-דצמבר 2020) בסוגיית המגורים מאפשרת הצצה לכשלים המוכנים הקיימים באסדרת המגורים של שני מגזרים אלו בשגרה ובהחרפתם בתקופת הקורונה.

עובדי החקלאות, ישראלים וזרים, הוחרגו, ולא הוטלו מגבלות על עבודתם. עם זאת, אף על פי שלא הייתה הנחיה רשמית בעניין, ובניגוד להקלות לכלל הציבור, החמירו מעסיקים ולשכות פרטיות לתיווך ולטיפול במהגרי העבודה והורו למהגרים העובדים בחקלאות לא לצאת מהיישוב שהם עובדים וגרים בו כדי לערוך קניות או להפקיד כסף, וזאת כדי לצמצם את חשיפתם לגורמים מידבקים. בכניסה למושבם ולקיבוצים רבים הוצב שומר כדי למנוע כניסת זרים לתחומם מחשש להדבקה. וכך קרה שמהגרי העבודה לחקלאות, שגם בימים כתיקונם בודדו בתחומי המשק החקלאי ובמגוריהם, בודדו בימי הקורונה פי כמה. בעוד העובדים בענף החקלאות נהנו משגרה יחסית, גם אם מבודדת יותר, היה מצבו של ענף הסיעוד שונה בתכלית. בתחום הסיעוד, בשל הגבלות התנועה וההנחיות לשמירת מרחק, נשאו עובדות הסיעוד בכל נטל הטיפול במטופליהן. האיסור לשהות במרחב הציבורי ללא מטרה מוגדרת והחשש הכבד מהידבקות בנגיף ומהדבקת המטופלים נהפך לסוגיה מורכבת במיוחד שהעמידה את בריאות המטופלים מול חופש התנועה והזכות למנוחה של המטפלת. התוצאה הייתה ששגרת חייהן של רבות מעובדות הסיעוד הצטמצמה לכדי שגרת טיפול שוטפת ושוחקת בתוך הבית פנימה. גם אם בימים הראשונים למגפה נראתה שגרה זו סבירה, עם התמשכותה הלך מצבם של עובדי הסיעוד והחמיר.

המאמר של דבי בביס וגליה צבר **עובדי סיעוד מהפיליפינים בישראל בתקופת מגפת הקורונה: העצמת ההון החברתי הקהילתי באמצעות פייסבוק** עוסק באסטרטגיות התמודדות של מהגרי עבודה בסיעוד עם תוצאות משבר הקורונה כגון אובדן יום החופש והיכולת להיפגש עם חברי הקהילה; אובדן מקום העבודה ללא תמיכה ממשלתית; גישה מוגבלת למידע רלוונטי לישראל על המגפה; ואובדן אפשרי של וזת העבודה לאחר לידה של תינוק בשל מגבלות הטסתו לפיליפינים. המאמר בוחן את השימוש של הקהילה הפיליפינית בישראל בפרקטיקות דיגיטליות להרחבת ההון החברתי על מנת להתמודד עם אתגרים אלה. החוקרות מתארות כיצד באמצעות שימוש בפייסבוק ניהלה הקהילה הפיליפינית בישראל קמפיינים פילנתרופיים למתן סיוע לנזקקים; ארגנה אירועים קהילתיים דיגיטליים להפגת הבדידות; סיפקה מידע על מצב הקורונה בישראל בכלל ובקהילה הפיליפינית בפרט; והפיקה מבצע קהילתי להחזרת תינוקות לפיליפינים כדי לקיים את הנהלים הנוגעים למהגרות עבודה שילדו. תוצאות המחקר מלמדות כי הקהילה הפיליפינית בישראל השכילה לטפת, תוך שמירה על מגבלות הסגר והבידוד החברתי, הון חברתי קהילתי מקוון באמצעות פלטפורמת הרשתות החברתיות, וכי היה זה האמצעי היעיל ביותר להתמודדות עם אתגרי הקורונה.

המאמר של מעין רביד **יוזמות סיוע אזרחיות למבקשי מקלט בתקופת הקורונה כנגד מדיניות ממשלתית מדירה** עוסק בקשיי ההתמודדות של קהילת מבקשי המקלט מסודאן ומאיריאה בישראל עם משבר הקורונה ומביא לקדמת הבמה התארגנויות של יוזמות סיוע אזרחיות לקהילה בתקופת המשבר. מבקשי מקלט מאפריקה בישראל חווים הדרה והגזעה מערכתית. הדרה ממוסדת זו הולידה נזקים ממושכים ומצטברים בקרבם, והללו הוחרפו בזמן מגפת הקורונה. המאמר מתאר שיחי סיוע שהתפתחו בחברה האזרחית בישראל כלפי מבקשי מקלט מאפריקה, בוחן את יוזמות הסיוע האזרחיות שפעלו בתקופת המגפה ומעלה תובנות על עשייה אזרחית בתקופת משבר. המאמר גם מתמקד ביוזמות סיוע מקומיות ששילבו מבקשי מקלט בפועל, מדגיש את צמיחתן במהלך המשבר ואת שיח האכפתיות (Care)

המלווה אותן. על פי המאמר, ביוזמות סיוע מקומיות המבוססות על שיח שוויוני של דאגה ואכפתיות טמון פוטנציאל רב להתגברות על הדרה מדינתית ועל אי-שוויון.

מאמרן של נלי כפיר, דנה יופה ונעמה הכט **מבקשי מקלט בישראל בתקופת הקורונה: מאפיינים, צרכים ומנגנוני סיוע** מתמקד במבקשי המקלט בישראל שהיו פגיעים ביותר למשבר מגפת הקורונה, אפילו בהשוואה למהגרי עבודה בעלי אשרה, בשל אובדן מקורות הפרנסה שלהם והמספר הרב של משפחות עם ילדים בקרבם. בתקופה של סגרים על המשק, הובילה המכה הכלכלית שניחתה גם על מבקשי המקלט למצב של אי-ביטחון תזונתי, אי-יכולת לשלם שכר דירה ולקשיים מועצמים בכל תחומי החיים. ממצאי המחקר פורשים את הצרכים הדחופים והחשובים ביותר של האוכלוסייה הנזקקת ביותר במשבר וכן את מקורות העזרה והמידע שלה. כמו כן, הממצאים חושפים את האופן שבו משפיעים מאפיינים דמוגרפיים על אופי הצרכים ועל תוכנם, וכן על מקורות העזרה. בימים אלה, למרות חזרתם של מבקשי המקלט למקומות העבודה, האתגרים והבעיות שתוארו במחקר הם עדיין חלק ממציאות חייהם בישראל. המאמר מדגיש את הצורך לתכנן ולהתאמה של מענים מסוימים שיסייעו לבנות עמידות וחוסן של אוכלוסיית מבקשי המקלט אל מול המשבר המתמשך של קיומה כאן.

המאמר של קארין אמית וסבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין **עמדות הציבור הישראלי כלפי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט בתקופת הקורונה** מפנה את הזרקור אל הציבור הישראלי. המחקר בחן את עמדותיו של הציבור הישראלי כלפי מהגרי עבודה ומבקשי מקלט בעיצומו של הגל הראשון של מגפת הקורונה, באמצעות העברת סקר מקוון למדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית הבוגרת בישראל. ממצאי המחקר מצביעים על כך שהציבור הישראלי חש מאוים ממהגרי העבודה וממבקשי המקלט מבחינה חברתית יותר מאשר מבחינה בריאותית או כלכלית. עוד נמצא כי כלל הציבור הישראלי חש מאוים מבחינה כלכלית, חברתית, בריאותית ולאומית מפני מבקשי מקלט יותר מאשר מפני מהגרי עבודה. המחקר הצביע על הבדל בין תמיכה במתן זכויות בריאות למבקשי מקלט ובין תמיכה במתן זכויות אלה למהגרי עבודה. הציבור הישראלי דווקא נוטה להעניק זכויות בריאות למהגרי עבודה יותר מאשר למבקשי מקלט, וזאת מאחר שהוא אינו תופס את האחרונים כפליטים הזקוקים להגנה. המודל הרב-משתני הראה כי לתפיסות האיום הכלכלי משקל רב בניבוי תמיכת הציבור במתן זכויות בתחום הבריאות למהגרי עבודה ולמבקשי מקלט. עם זאת, רק ביחס למהגרי עבודה נמצא כי גם האיום הבריאותי משפיע על תמיכה זו.

לסיכום, המאמרים בגיליון זה תורמים להבנת מצבם הפגיע של מהגרי עבודה ומבקשי מקלט בישראל, מצב שהחריף עוד יותר לאחר התפרצות מגפת הקורונה. מאמרים אלה מדגישים את תפקידה של המדינה ביצירת המעמד הפגיע של המהגרים, פגיעות שהועצמה עוד יותר במהלך הסגרים הראשונים במגפה. אחדים מהמאמרים מבליטים את תפקידם של ארגוני סיוע והתארגנויות אזרחיות וולונטריות וארגונים של קהילות המהגרים, שבאמצעות תמיכה כלכלית וחברתית סייעו למהגרים בהתמודדות עם המשבר הכלכלי, הבריאותי והחברתי שהביאה המגפה.

ברצוננו להביע תודה עמוקה לכל הקוראים המומחים על שיתוף הפעולה ועל השיפוט הקפדני שתתן לשמירת רמתו האקדמית של כתב העת **הגירה**.

רשימת מקורות

רשות האוכלוסין וההגירה (2021). סיכום נתוני זרים בישראל לשנת 2020.

Chamie, J. (2020). International Migration amid a World in Crisis. *Journal on Migration and Human Security*, 8(3), 230–245.

Meer, N., Hill, E., Peace, T., and Villegas, L. (2021). Rethinking Refuge in the Time of COVID-19. *Ethnic and Racial Studies*, 44(5), 864–876.

Raijman, R., Hochman, O., and Davidov, E. (2022). Ethnic Majority Attitudes toward Jewish and non-Jewish Migrants in Israel: The Role of Perceptions of Threat, Collective Vulnerability, and Human Values. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 20(1), 17–32.

Zinn, J. O. (2021). Introduction: Towards a Sociology of Pandemics. *Current Sociology*, 69(4), 435–452.